

**Европейските фондове през периода 2015-2020 и интеграцията на ромите в
България: какво да очакваме?**

(Дискусионен документ)

Програма „Развитие на селските райони“ и ромското включване

Цанко Михайлов, Боян Захариев

Като цяло Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) имаше периферно значение за интеграцията през предходния програмен период. Изглежда това ще продължи да бъде така и през периода 2014-2020 г.

На едно от двете места в ПРСР, където се споменават ромите, се казва следното: „В България делът на населението, живеещо в риск от бедност или социална изолация е висок (49% през 2012 г.) като най-засегнати са слабо населените територии на селските райони (61%). По-високият риск от бедност в селските райони се дължи на по-ниска заетост на трудоспособното население, по-висока безработица, по-ниска образователна степен на населението и по-ниски доходи. Рискът от бедност и социална изолация е по-висок при ромския етнос и дългосрочно безработните, възрастното население и хората с увреждания“. Въпреки тези констатации в програмата не са дефинирани индикатори, които да измерват подобряването на социално икономическите показатели в селските райони и в частност - сред ромската общност.

ЕК е поставила различни **предварителни условия**, които българското правителство е приело да бъдат заложи в Програмата. Сред тях са:

G1) Борба с дискриминацията: наличие на административен капацитет за въвеждането и прилагането на правото и политиката на Съюза за борба с дискриминацията в областта на европейските структурни и инвестиционни фондове;

G7) Статистически системи и показатели за резултатите: наличие на статистическа база, необходима за оценяване на ефективността и въздействието на програмите. Наличие на система от показатели за резултатите, необходими за подбора на действия, които най-ефективно допринасят за постигане на желаните резултати, за наблюдение на напредъка към постигане на резултатите и за извършване на оценка на въздействието.

Тези препоръки в голямата си част не са изпълнени. Борбата с дискриминацията не е сред приоритетите на ПРСР, а социалните ефекти от програмата също не са в центъра на вниманието.

Една от трите цели на Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 г. има пряко отношение към положението на ромските общности в страната. Целта е формулирана като „Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и по-добро качество на живот“. За тази цел са отделени 28% от ресурсите на програмата.

В ПРСР за периода 2014-2020 г. няма конкурси, които целево да са свързани с ромското включване, но има няколко, които биха могли да са полезни за интеграцията на ромите, ако се появят подходящи проекти.

Една от приоритетните оси в рамките на целта е насочена към улесняване на диверсификация на икономиката и разкриването на работни места в селските райони, чрез насърчаване на инвестициите в създаването и развитието на неземеделски бизнес (6A1 и 6A2). Програмата ще подпомага инвестиции в развитие на неземеделски дейности, с приоритет към тези, оползотворяващи вътрешните ресурси на селските райони или възможностите, които разкрива развитието на новите технологии. Дейността на НПО като „Земята източник на доходи“ показва, че именно такива инвестиции могат да бъдат много полезни за ромите в селските райони. Въпросът е, че достъпът до тези средства за ромите често е много затруднен от липсата на информация и на възможности за получаване на консултации, както и от липсата на административни умения за справяне с бюрократичните процедури.

В съответствие със Споразумението за партньорство приоритет ще имат инвестициите в Северозападния регион, в който има висок дял на ромското население при високи равнища на бедност, ниски нива на заетост и слабо развита икономика.

По една от приоритетните оси програмата цели подпомагането на **1 600 проекта** за развитие на неземеделските сектори на икономиката, водещи до създаването на **4 300 нови работни места**. Програмата в сегашния си вариант декларира, че създаването и запазването на работни места ще бъде приоритет поне по част от мерките и че ще се насърчава развитието на трудоемки сектори на земеделието. Това е особено важно, тъй като стимулирането само на големи земеделски стопанства, предимно в зърнопроизводството, реално заема цялата обработваема земя в много селски райони и задуши местната селскостопанска икономика. Това се отрази негативно и върху възможностите за заетост на ромите в селските райони. В големи части от северна България на практика е невъзможно да се намери земя за малко земеделско стопанство. Земята, получена в процеса на оземляване на безимотни през 90-те години, в момента също по един или друг начин е присъединена към големите земеделски стопанства.

НПО, работещи с малцинствата, ще бъдат включени в част от дейностите на Националната селска мрежа, както и ще им бъде осигурена възможност за използване на тези изяви за обмяна на информация и добри практики. Предвидени са и специфични действия за приобщаване на ромската общност, които ще са включени в дейностите за информираност и публичност на ПРСР (2014-2020 г.).

Една подмярка ще предложи подкрепа, насочена към възможностите за ползване на консултантски услуги. Консултациите предоставяни по тази операция ще покриват идентифицираните нужди на малките земеделски стопанства в областта на технологиите за производство, околната среда и управлението на стопанствата. Земеделските стопанства, управлявани от роми, обикновено са много малки на границите между домашното и пазарното стопанство, така че подобни консултации биха могли да бъдат полезни.

Специална мярка по ПРСР ще подпомага материални и нематериални дълготрайни инвестиции, които водят до подобряване на икономическата устойчивост и резултати на стопанството.

Бенефициенти ще бъдат земеделски производители, които имат икономически размер на стопанството от 6 000 до 7 999 евро, измерен в стандартен производствен обем и производството им е в секторите плодове и зеленчуци, етерично-маслени и лекарствени култури или животновъдство (включително пчеларство).

Минималният размер на допустимите разходи за едно проектно предложение е 1 250 евро. Максималният размер на допустимите разходи за едно проектно предложение е 25 000 евро, а за проекти представляващи колективни инвестиции – 70 000 евро.

Максималното комбинирано подпомагане за проекти за колективни инвестиции и интегрирани проекти е не повече от 90% от общия размер на допустимите за финансово подпомагане разходи.

Вероятно част от малките земеделски стопани ще имат нужда и от помощ за осигуряване на собствения принос по проектите. Подкрепата за стартиране на нови неземеделски дейности е насочено към развитието на предприемачеството и насърчаване на разнообразяването на икономиката в селските райони чрез увеличаване на броя на микро предприятията в неземеделския сектор, разкриване на нови и запазване на съществуващи работни места, разширяване и подобряване на услугите за населението, интегриране на туристическия сектор в селските райони, насърчаване на съхранението и развитието на традиционни дейности за селските райони.

Бенефициенти ще бъдат земеделски производители или микропредприятия, регистрирани като еднолични търговци или юридически лица по Търговския закон, Закона за кооперациите или Закона за вероизповеданията, както и физически лица, регистрирани по Закона за занаятите.

Продължават да се развиват мерки, свързани с концепцията за воденото от общностите местно развитие (BOMP). Местното развитие се основава на оценка на потенциала на района и задаване на приоритети от собствените му жители. Подходът е използван успешно още през 90-те години в градски райони като част от програмата URBAN. Подходът ЛИДЕР, използван през предишния планов период, реално представлява водено от общностите местно развитие. При него така наречените местни стратегии за развитие се подготвяха съвместно от местната власт, бизнеса и неправителствените организации в района.

От изключително значение за участието на ромите е до каква степен комуникационната стратегия по ПРСР ще бъде ефективна и подкрепена с реални и достъпни възможности за консултиране на потенциалните кандидати.

През програмен период 2007-2013 извън задължителното отчитане, не беше обърнато необходимото внимание на процеса на оценяване и наблюдение, което повлия негативно на качеството на оценките на ПРСР като инструмент за вземане на навременни решения. Основната причина за това се състои в събирането на актуална, изчерпателна и свързана информация за прилагането на Програмата и за индикаторите за мониторинг, въз основа на които се извършва оценяването. Липсата на подходяща информационна система, която да предоставя навременни и точни данни за прилагането и индикаторите за наблюдение, затрудняваше значително обмена на информация между УО и РА. Наред с това не бяха определени експерти с функции по оценяване, които да участват редовно в Комитетите за оценки, като следят и внедряват добрите практики в оценяването на европейско ниво. Това са научени уроци за пропуски през периода 2007-2013, които се цели да бъдат преодолен с предвидените мерки и действия в Плана за оценки.

През новия програмен период се планира специална оценка, която ще бъде възложена на външен изпълнител. В заданието за оценката е важно да бъдат заложи индикатори, които ще помогнат да се оценят социално-икономическите ефекти на програмата, включително такива, свързани с интеграцията на ромите.

В България в рамките на подхода ЛИДЕР през изминалия планов период в някои от общините, които получиха финансиране и подготвиха стратегии за местно развитие, имаше участие на представители на ромската общност.

Значението на участието на общността пролича от успеха на подкрепените в рамките на подхода ЛИДЕР дейности за така нареченото водено от общността местно развитие (BOMP, англ. CLLD или Community Lead Local Development). Използването на 6% от бюджета на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони за дейности в рамките на подхода LEADER се отчита като успех от Европейската комисия. В рамките на ЕС са създадени повече от 2 300 местни групи за действие, които сега работят в целия ЕС и получават реално общо финансиране в размер на 5,5 млрд. евро (това са именно 6% от финансирането по линия на ЕЗФРСР).

Но, ако погледнем нещата от малко по-различна перспектива, изглежда, че европейските селски райони се състоят от 94% големи земеделски стопанства и само от 6% общности. Точно тази трансформация се случва в България през последните десетилетия и особено интензивно след присъединяването ни към ЕС. Местните общности в селските райони губят население и се състаряват, местната икономика губи работни места, а земеделските стопанства стават все по-големи. При съвременните технологии обработването на големи компактни блокове земя изисква много малко работна ръка.